

WEEKBLAD

VAN HET

NEDERLANDSCH TIJDSCHRIFT VOOR GENEESKUNDE,

TEVENS ORGAAN VAN DE NEDERLANDSCHE MAATSCHAPPIJ

TOT BEVORDERING DER GENEESKUNST.

T W E E D E D E E L.

INHOUD: Ned. Maatschappij tot bevorder. der Geneesk. Dr. TH. HAAKMA TRESLING, Openingsrede der 46ste Algem. Vergadering. -- Dr. JB. VAN GEUNS, Jaarverslag. -- Dr. C. E. DANIELS, Verslag omtrent den staat der Boekerij over 1894—1895. -- Dr. M. JUDA, Recapitulatie der inkomsten en uitgaven over het jaar 1894. -- Handelingen van de 46ste Algem. Vergadering. — **Berichten:** Buitenland. Binnenland. Personalialia. Vacante plaatsen.

NEDERLANDSCHE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER GENEESKUNST.

OPENINGSREDE VAN DE ZES-EN-VEERTIGSTE ALGEMEENE VERGADERING
DER NED. MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER GENEESKUNST,

gehouden te Groningen, den 8sten Juli 1895,

DOOR DEN VOORZITTER

Dr. TH. HAAKMA TRESLING.

*M. M. H. H.! Afgevaardigden en Leden der Ned. Maatschappij
tot bevordering der Geneeskunst en Burgemeester der stad Groningen!*

Ik heb mij ten taak gesteld enkele woorden te wijden aan drinkwater in verband met ziekte. Mocht ik soms enkele stellingen verkondigen, strijdig met aangenomene dogmata, dan hoop ik, dat ge mij de vrijheid van mijn meening zult laten.

De Ouden hebben zich weinig om goed drinkwater bekommerd, en de hygiëne liet hen in den regel koud. Weliswaar hadden de Indiërs, de Egyptenaren, de Israëlieten, de Grieken en Romeinen met groote kosten waterleidingen aangelegd; Rome telde zelfs tijdens Constantijn, den eersten Christenkeizer, 34 waterleidingen, en in andere groote steden vond men ze ook talrijk; doch laat ons niet meenen, dat de hygiëne hier een groote rol speelde. Niet juist om goed drinkwater te bekomen, noch uit een oogpunt van gezondheid, waren deze kostbare hygiënische inrichtingen daargesteld. Godsdienst, klimaat, en de ferrea necessitas schonk hen het aanzijn. In die vervuilde smerige oude steden kon men reeds uit een aesthetisch oogpunt zijn afgematte ledematen niet verfrissen door het water uit de stad, uit beek of put; men was genoodzaakt het van verre te halen, en niet

om drinkwater, maar om zuiver, althans niet stinkend badwater te hebben, moest het ver buiten den kring der bevolkte wereld gevonden, en naar het centrum der stad gebracht worden. En alweder niet uit een hygiënisch oogpunt, neen, wijl baden, juist in die heete gewesten zoo aangenaam is, en zoo licht een onontbeerlijke gewoonte wordt. Ware het de gezondheidsleer geweest, die ze geplant had in die overoude tijden van de Romeinsche wereldheerschappij, de waterleidingen zouden ook daarna in stand gebleven zijn.

Maar neen, ze gingen grootendeels te loor na de bekeering tot het Christendom, na de volksverhuizingen, na den val van het groote Westersch-Romeinsche Rijk.

Nog om een andere reden kwamen ook deze inrichtingen in verval. In de ascetische wereldbeschouwing der middeneeuwen bezagen men ze als van heidenschen of Israëlitischen oorsprong. Door den doop was de Christen gereinigd, en behoefde voortaan geen baden meer. Doch we hebben niet noodig onze toevlucht tot paradoxale stellingen te nemen.

De geschiedenis der middeneeuwen met haar vreeslijke oorlogen, hongersnood en moordende ziekten, de zwarte dood, het engelsch zweet, de elkaar opvolgende invallen van pest, typhus enz., met haar verschrikkelijke ontvolkingen, ligt daar, om er ons op te wijzen, waartoe wanorde en regeeringloosheid, gevoegd bij verregaande onreinheid van bodem en volk, gemis aan zuiver water moest leiden, en ons nog weder opnieuw zou voeren, werden de wetten der gezondheidsleer nogmaals verwaarloosd, en werden als in die tijden de zuivere inademenslucht en het zuivere water ons ontnomen of voor ons bedorven. De wijze lessen der ouden waren niet vergeten, slechts vermoord door den duisteren nevel der middeneeuwen. Waar reeds HIPPOCRATES slecht water als oorzakelijk moment noemde voor ziekten, waar een PINDARUS sprak: [τὸ ἕριστον μὲν ὕδωρ:] waar een BIAS meende: omnium rerum principium aqua, en PLINIUS overtuigd was, dat het water, cadens inficitur halitu terrae, dezelfde die ook beweerde, dat putwater de gezondste drank was, daar behoefde men niet te vreezen, dat de nazaten, die zich krampachtig aan die ouden als aan heiligen vasthielden, nogmaals zouden insluimeren, nadat ze van al hun oorlogen adem schepten, nadat bijgeloof door natuurkennis, door vrij onderzoek verkregen, werd opgevolgd; noch ook dat de heldere zon door de reusachtige intuïtiën der ouden ontstoken, wederom in bloedrooden glans zou ondergaan.

Bij het nasporen der factoren, die tot de meest gewichtige voorwaarden tot het instandhouden der gezondheid behoorden, werd reeds vroeg, toen de bouwstoffen van ons tegenwoordig hygiënisch weten werden verzameld, aan het water een eereplaats ingeruimd.

Toch kan er gerust beweerd worden, dat men reeds goed op weg was voor versehe lucht te zorgen, toen men er aan begon te denken

of misschien bedorven drinkwater ook nadeelig zou kunnen zijn voor de publieke gezondheid. Als we in onze gedachten 125 jaren terugdenken en ditzelfde Groningen konden zien met zijn oude grachten en wallen, slechte riolen, beer- en mest-putten en slechts gedeeltelijk geplaveide straten; als we aan de gewoonte denken om het vuil maar zoo op straat te werpen, dan moet ons de titel verwonderlijk in de ooren klinken van Prof. VAN DOEVEREN's Academische redevoering uitgesproken, 3 Sept. 1870, „over de gunstige gesteldheid van „Groningen voor de Gezondheid af te leiden uit de natuurlijke historie „der stad”. Hoe geheel anders zou die hygiënist der 18de eeuw geschreven hebben, ware hij in het bezit geweest van betrouwbare sterftcijfers van de stad Groningen om te vergelijken met die van het platteland.

Doch men had toen nog geen burgerlijken stand, geen betrouwbare statistiek en de een sprak het den ander na „Groningen is gezond!” En dus volgde als vanzelve de vraag: Waaraan zou dat liggen?” En zie van het drinkwater als ziekte-oorzaak, wordt bijna niet anders in die rede gesproken, dan in zooverre stilstaande wateren door hun uitdamping van rottende stoffen de inademingslucht zouden kunnen bederven, en schade, door drinkwater veroorzaakt, alleen kan ontstaan zijn door giftige bijmengingen van loodwit- en andere fabrieken; geheel niet in den zin daarvan, dat het drinkwater op zichzelf ziektekiemen zou kunnen herbergen.

Ex ungue leonem! Zoo was de wetenschappelijke beschouwing van dien tijd. Toen werd er geroemd over de gezondheids-oorzaken eener stad, die zeker 50 pro mille sterfte had aan te wijzen, gelijk de meeste zustersteden van dien tijd, en nu men in diezelfde stad tot nauwelijks 20 pro mille sterfte is gekomen en dus de sterftcijfers van het platteland nadert, is er nog geen tweede VAN DOEVEREN opgestaan om de reden van dien vooruitgang in een helder licht te plaatsen.

Incidit in Scyllam, qui vult evitare Charybdem.

Toen er door de nieuwe hygiënisten uit het laatst der vorige en het begin dezer eeuw, naar men meende, genoeg gewezen was op de voordeelen van zuivere lucht, toog men met zoo grooten ijver aan het werk, om water, en dan vooral drinkwater, als bron van ziekte aan te klagen, dat men de zuivere lucht een weinig begon te stiefmoederen, ja haar dikwijls het recht ontzegde als ziekmakend medium in vele opzichten te gelden.

In de 2de helft van deze eeuw begon het chemisch onderzoek van drinkwater een groote vlucht te nemen, en men kan in ons land het onderzoek en daarop gevolgd rapport aan Z. M. onzen Koning, tot onderzoek van drinkwater in verband met de verspreiding van cholera, als een echt kind van dien tijd (1860—70) beschouwen.

Dat was nog al een groot kind, een groote vrucht, die ruim 400 blz. folio innam. En de oogst? Na veel werk, vele analyses, harde

mociten, na onze kennis van bodem en water van Nederland aanzienlijk verrijkt te hebben, had ons het werk over de vraag: cholera in verband met drinkwater, bijna geen stap verder gebracht. In de 8 regels, die van de 400 blz. aan dat hoofdpunt gewijd zijn, komt de bedeesde bewering „dat het wel schijnt, alsof regenwater minder „nadeelig is als bevorderaar der cholera, dan put- of polderwater” 1) en verder, vraagt men nu of door volledige voorziening in deze voorname levensbehoefte (zuiver drinkwater) de vrees voor herhaling eener epidemie geheel zal worden afgesneden, dan moet de Commissie daarop ontkennend antwoorden; overtuigd, dat het drinkwater een der wegen is, waarlangs datgene, wat cholera teweegbrengt, in den mensch kan worden opgenomen, is de Commissie tevens van meening, dat het niet de eenige weg is”.

M. M. H. H.! Dat was de aanschouwing dier dagen, die slechts aan het chemisch onderzoek van drinkwater waarde hechtte en in meer of mindere hoeveelheden ammonia, chloorverbindingen, nitrieten en nitraten en in een zekere hoeveelheid organ. stof de oorzaken van ziekten zoekt, hoewel in het pas voorgelezene („datgene wat cholera „teweegbrengt”) het voorgevoelen doorstraalt, dat er nog iets op een niet ontdekt veld zal zijn, dat nader licht zal brengen. En dat veld werd ontgonnen, ja zooals de overtuiging is der meeste microscopisten, ook het licht ontstoken.

Verbeterde microscopen, geholpen door broedstoven, door reine culturen, brachten een heirleger microscopische wezentjes aan het licht, bacteriën, bacillen, coccen, sporen, die naar verschillende methoden gekleurd, in verschillende media gekweekt, naarmate van verschil in kleuring, in gedaante, in middenstof waar gevonden, geschild en gescheiden werden in zoovele soorten, dat als men, om van andere werken niet te spreken, de met goud bekroonde prijsvraag van Dr. KÜTNE alleen raadpleegt, men duizelig wordt van de gedachte om die alle gescheiden in het hoofd te moeten houden. Deze micro-organismen schijnen de bemiddelaars te zijn van de meeste moleculaire omzettingen vooral in de organ., maar ook in de anorgan. wereld.

Tegenover de ontdekking dezer micro-organismen moest de chemisch analytische school als beoordeelende critiek van het water op den achtergrond treden. De criteriën der oude Grieken en Romeinen en die van vele eeuwen daarna, om water te beoordeelen naar de reuke-loosheid, kleurloosheid, helderheid en den frisschen smaak, waren reeds

1) De grofste tegenspraak vindt men in dit rapport bij de bestudeering der tabellen, als men zou willen uitgaan van het standpunt, dat put- of polder- of rivier- of eindelijk regenwater, als oorzakelijk moment voor het ontstaan van cholera zou moeten gelden; ik verwijs de lezers naar dat rapport, waarin men tusschen de regels gemakkelijk de zucht ziet doorschemeren en niet het minst de hoop, die den auteurs bezielde, om tot een bepaalde slotsom te dezen te kunnen komen.

lang door de chemische school verdrongen, die nu op haar beurt gelijk we zien, het veld moest ruimen voor de school van het organische vitalisme, in de geheele stoffelijke wereld, bij aanwezigheid van een zekere temperatuur, en aldus ook in het water aanwezig; van het water, dat $\frac{2}{3}$ der aarde omvat en ons dierlijk organisme voor $\frac{2}{3}$ deel inneemt. Dat men in de vrees voor bacteriën overdreef en vooral in drinkwater overdrijft, wie zal het verwonderen, die weet, dat de gulden middenweg slechts langzaam wordt gevonden, die ons een deel der ideale waarheid onthult. Te weinig werd gelet en wordt nog tegenwoordig acht gegeven op de nadeelen, ontstaan door het water, als reinigingsmiddel gebruikt, voor huizen, voor schepen, voor menschen; van water, dat in reten en scheuren en hoeken en op het menschelijk lichaam verdampt en zijn organische bestanddeelen met het stof aan de buitenlucht afstaat, en, door de ademhaling opgenomen, als ziekmakend agens kan optreden, of door een ontvelde plaats der huid kan binnendringen.

Wanneer het dogma van verspreiding en opneming van cholera-kiemen tegenwoordig leert: dat niet de lucht, maar alleen water in staat is den cholera-bacil in ons organisme te voeren, en wel juist door onze intestina, wijl dat micro-organisme in drogen toestand bewegingloos en dus zonder gevaar zou zijn, ook wijl ze niet gepluimd zijn.

M.M. H.H.! laat ons dan voorzichtig zijn en vragen: „leert de practijk ook wel eens anders?” Zie, daar keert een man uit de besmette plaats naar het dorp terug. Reeds den volgenden dag pakt hem de cholera. Waardoor? Door het drinkwater dier stad? Er is veel meer kans, dat hij thee of koffie of spiritus gebruikt heeft, dan water, maar de lucht heeft hij daar *zeker* ingeademd.

Hij sterft, of wordt beter, maar bijna onmiddellijk worden er meerdere huisgenooten aangetast; waardoor? Door het drinkwater, dat hij in den korten tijd zou geïnfecteerd hebben. Of door de lucht, die hij zeer *zeker* geïnfecteerd kan hebben, en door zich zelf en door zijn dejectiën? [En dikwijls bleef vroeger, toen men zeer weinig desinfecteerde, evenals tegenwoordig, de ziekte tot één huisgezin beperkt, althans in de dorpen, gelijk een blik op de cholera-staten van 1866 in ons land leert, wat niet voor de infectie door drinkwater pleit]. De schipper komt van de geïnfecteerde plaats. Hij wordt elders ziek; waardoor? Door de infectie in de besmette plaats of door het besmette water, dat zijn schip draagt? Dat is mogelijk, maar niet als drinkwater. Want de schippers gebruiken bijna nimmer het drinkwater der binnen-wateren, maar drinken water uit hun ton, meest regenwater. Ze gebruiken zonder onderscheid het vaarwater om hun schepen te reinigen; daarop staan zon en lucht, dat water verdampt, brengt organische kiemen in de inademingslucht en dat kan in casu de cholera hebben verwekt. Het is zonderling, als men sommige geschriften bijv. *Cholera Curs van Dr. PETRI 1893*, leest, waartoe het dogma kan voeren. Terwijl

PETTENKOFER e. a. de infectie door de lucht zeer goed mogelijk achten, ontkent KOCH en zoo doen zijn legioenen navolgers, die wijze van besmetting bijna ten eenen male. Wanneer een schip met pelgrims, van Mekka gekomen, in zee steekt en er zich na eenige dagen cholera aan boord vertoont, dan schrijft KOCH dit toe aan het water onder in het schip, dat niet gedronken wordt, ja aan bevuild linnen, dat door de vingers met den mond in aanraking zou kunnen gebracht worden, door zijn theorie daartoe genoodzaakt. De lucht in de omgeving der lijders kan het gif immers niet verbreiden; dat strijdt tegen het dogma, hetwelk leeraart, dat het gif door de intestina wordt opgenomen 1).

Evenzoo heeft het geïnfecteerde Elbewater, dat in Hamburg door de meest geteisterde buurt gebruikt werd, de cholera volgens de grenzen van deze leer niet door het reinigingswater, maar slechts door het drinkwater teweeggebracht. Ik ben zoo vrij het „cave ne titubes! U „toe te roepen; U te waarschuwen, om uit de zucht uw dogma te behouden, aan het water voor de reiniging bestemd minder uw aandacht te schenken, en de voorzorgsmaatregelen ter bekoming van zuiver drinkwater alleen in het oog te houden. In deze materie meen ik gerechtigd te zijn over cholera-bacil en water een weinig te phantaseeren. De theorieën van KOCH, van PETTENKOFER, van HUEPPE van CUNNINGHAM over deze strijdvrage, moet ik, ook korthedshalve, bekend veronderstellen en kom dan dadelijk tot mijn theorie. Alle schepselen doorloopen van het eitje tot ontwikkeld wezen overgangsvormen hetzij binnen, hetzij buiten het moederdier, of kiem in de planten.

Gelijk onder de lagere dieren de *Lymnaeus minutus* en *Lymnaeus per eyer* (kleine slijmslakken) voortoestanden zijn vanden *distomum hepaticum* en onder de cryptogamen de *puccina graminis* twee ontwikkelingsstadia doormaakt: *a* uredosporen en teleutosporen op de groene deelen der grasgewassen, *b* als de accidiën en Pykniden op de bladen van *berberis vulgaris*; gelijk de *gymnosporangium sabinac* in de *a* teleutosporen op *Juniperus sabinac* en *b* in de Accidiën en pykniden op *pyrus communis* voorstadia doorloopt 2), zoo zullen in het reusachtige rijk der schimmels, schimzwammen, slijtzwammen en bacteriën, in den loop der tijden, onder veranderde invloe-

1) Wanneer men het stuk van Dr. van KLEEF, 22 Juni 1895) (cholera-epidemie Maastricht 1894) leest, kan men zich nog eens weer overtuigen, tot welke gedwongen theorieën men moet komen als men in het geliefde drinkwaterdogma van KOCH alleen vertrouwen stelt en dus zelfs met geen woord melding maakt van mogelijkheid van cholera-verspreiding door de lucht ook van verdampend water.

2) Zoo heeft men o. a. nog soorten van het geslacht *coleosporium*, waarvan *a* de uredo- en teleutosporen op rhinastaceën compositiën en *vinco-toxium*, *b* de ascidium op naalden en schors van *Pinus silvestris*, dus ook overgangsvormen.

den, overgangsvormen met gewijzigd karakter optreden 1), waardoor er eenig licht kan verspreid worden over het duistere in het ontstaan van sommige infectie-ziekten, bijv. van typhus, van cholera, gele koorts, pest, enz.

Het zal dan duidelijk kunnen worden, waarom met typhus-gif besmet water, met melk vermengd, bijna zeker die ziekte na zich sleept zekerder dan door geïnfecteerd water; alleen waarom het eene water met komma-bacillen niet, en het andere, waarin men die bacillen niet vindt, wel cholera teweegbrengt; waarom PETTENKOFER en zijn adepten ongestraft water met cholera-dejectiën in ruime mate verontreinigd verorberden, een derde slechts even een cholera-lijder bezoekende wel wordt aangetast. In mijn phantasie zie ik den cholera-bacil veranderd, gepluimd, zich in de lucht verheffen uit de delta van den Ganges of uit vochtigen bodem, of aan het oppervlak van water, aan welk oppervlak ook KOCH en onze landgenoot DEKHUIZEN ongehoorde massa's bacillen of bacteriën gevonden hebben 2). Refereerde niet onlangs ook Prof. FOKKER, dat COPPEN JONES in het *Centralblatt f. Bact.* de meening verdedigde reeds door CZAPLEWSKI, METSCHNIHOFF, en KLEIN FISCHEL, vermoed, dat de tuberkel-bacil geen bacterie maar een ontwikkelings-phase van een schimmel zou zijn, zoodat Prof. MIDDENDORP toch gelijk zou krijgen, die het bestaan van tuberkel-bacillen in grijze gave tuberkels loochent, maar zich misschien bij het bestaan dier schimmelplant zou kunnen neerleggen?

De organische, vitalistische school, gevoelde zich als vanzelve verplicht, de regelen vast te stellen, die nu moeten gelden ter beoordeeling van goed drinkwater. Voor leidingswater willen bijv. PLAGGE en PROSKANER in een kubieken centimeter water niet meer dan 50—150 hoogstens 300 kiemen dulden. Volgens die uitspraak zou het Groningsche leidingswater moeten afgekeurd worden 3).

Leest men toch de dissertatie van Dr. W. DE BLÉCOURT van 1885, dan vindt men in het water, van 15—18 Juni onderzocht, zoovele bacteriën, dat van de 13 onderzochte waters slechts 4 (dus in slechts

1) Ik herinner aan de vormverandering van gistzwammen op het IV. Natuur- en Geneeskundig Congres te Amsterdam door Dr. BEYERINK gedemonstreerd.

Ik herinner aan de meening van NAEGELI, welke beweert, dat rottingszwammen in die der miasmata zouden overgaan, en aan de meening van COHN, die dit ontkent.

2) De sporen van miltvuur zijn tot dusver in water niet gevonden, terwijl toch miltvuur juist ontstaat in door water overstroomde streken, en de verbreiding dus ook van water schijnt uit te gaan.

3) Uit de onderzoekingen van Dr. WILDERVANCK DE BLÉCOURT over het aantal bacteriën van 15—18 Juni 1885 ziet men, dat het leidingswater 13 proeven bevatte:

aantal bacteriën per kub. centimeter	}	685 — 367 — 41 — 781
		165 — 779 — 241 — 1727 — 1833
		223 — 638 — 765 — 1490

30 pCt.) te vertrouwen zouden zijn. En toch M. M. H. H. zijn wij overtuigd, dat we Groningen nog altijd kunnen gelukwenschen met haar goed aangelegde waterleiding: en dat men zich liever moest onthouden van het geven dezer criteria.

Het kan zeer goed zijn, dat de gewone water-bacteriën noodig zijn voor onze stofwisseling en aan den anderen kant, dat in sommige gevallen slechts enkele pathogene bacteriën in staat zijn ziekte en dood te verspreiden. In alle eeuwen, die het menschdom doorleefde, stond de wetenschap nog nooit zoo ongewapend als tegenwoordig, om de vraag te beantwoorden „Wat is nu werkelijk wetenschappelijk goed water?“ In een laboratorium kan een hoeveelheid kiemvrij water bereid worden, maar men kan nog niet eens bevestigend antwoorden op de vraag: „Is dat wetenschappelijk bereide water voor de „gezondheid bevorderlijk“? Voor de behoeften der maatschappij is dat water als een drup aan den emmer. Doch we behoeven niet ongerust te zijn en vooral niet altijd op het drinkwater als bron onzer infectie-ziekten acht te geven.

Hoevele spijzen en dranken, die kunnen wemelen van pathogene kiemen, worden door ons zorgeloos gebruikt. Denken we aan onzen wijn en ons bier, aan madera en port, zeker door water, en dikwijls door onzuiver water, verdund. Denken we aan onze koolzuurhoudende en andere vooral kunstmatig bereide minerale wateren, dranken en limonades, denken wij aan alle mogelijke soorten van salade, van vruchten, van vleeschwaren, die rauw door ons genoten, met verdacht water kunnen gewasschen zijn, of ook zonder die wassing kunnen wemelen van bacteriën. Doch dit alles moet ons niet tot zorgeloosheid ten opzichte van drinkwater voeren.

Gewone zand- en koolfiltra verwijderen wel de eieren van entozoa en organisch vuil, doch laten de bacteriën doorsluipen 1). Is er eenige infectie-ziekte als typhus of cholera in de buurt, dan dient er op den oorsprong van ons drinkwater meer dan gewoonlijk acht gegeven, maar nog eens vooral op het water, bestemd ter reiniging, de aandacht gevestigd te worden 2).

We kunnen ons geruststellen door de voorloopige resultaten, door de waterleidingen verkregen, die bijna alle ten gunste spreken van den veranderden gezondheidstoestand. En dat water is immers een-

1) Van de bekende soorten van filtra als van MAIGNEN, CHEAVIN en CHAMBERLAND-PASTEUR schijnen de laatste de bacteriën het zekerst tegen te houden, ofschoon zij aan het euvel mank gaan spoedig verstopt te vallen, en juist voor die verstopte plaatsen hoopen zich in korten tijd massa's bacteriën op, waarvan enkele tot het gefiltreerde water doorgedrongen, dit water in korten tijd verontreinigen. Men wachte zich dus ook over deze kostbare reinigings-toestellen een beslissend gunstig oordeel uit te spreken, totdat ze langen tijd gebruikt zijn.

2) In de vrije natuur kunnen we dagelijks opmerken, hoe het vuil zelf in stroomend water als natuurlijk filtrum en reinigingsmiddel dienst doet.

voudig door zand — en koolfiltra gereinigd. En wij medici practici kunnen ieder in onzen eigen kring veel doen ter keering eener epidemie, die met slecht water in verband staat, door voorbeeld, door zelf het initiatief te nemen, door de menschen niet alleen op zuiver drink-, doch ook op zuiver reinigingswater te wijzen, om terwijl we in de huizen de ars alutifira aan het ziekbed beoefenen, daarbuiten de ware profeten te zijn van de spreuk van het Rotterdamsche gezelschap: *Ne pestis intret vigila.*

Ik heb gezegd!

JAARVERSLAG OVER DEN STAAT EN DE WERKZAAMHEDEN VAN DE
MAATSCHAPPIJ EN HAAR AFDEELINGEN,

gelezen in de zes-en-veertigste Algemeene Vergadering te Groningen,

den Ssten Juli 1895,

DOOR

DR. J. B. VAN GEUNS.

Hoofdbestuurder-Secretaris.

*Mijne Heeren! Afgevaardigden en Leden der Ned. Maatschappij
tot bevordering der Geneeskunst!*

Mijn vorig verslag liep tot de 45ste Algemeene Vergadering, te Amsterdam gehouden. Wat daar geschiedde hebt gij in de handelingen weergevonden en het is dus thans mijn taak te boek te stellen wat in onze Maatschappij van toen af gebeurde.

Overeenkomstig de voorschriften van ons Huishoudelijk Reglement werd de Hoofdbestuurs-vergadering in het begin van October gehouden en werden de maatregelen genomen, die noodig waren om de besluiten der Algemeene Vergadering ten uitvoer te brengen. In de eerste plaats werden daar de adressen vastgesteld betreffende de closets in de spoorwegwaggonen, het zegelrecht op verklaringen van geneeskundigen, en de gewenschte verbeteringen in de sanitaire wetten, die in de maand October reeds door mij in het *Tijdschrift* zijn medegedeeld, evenals de antwoorden van den Minister. Dat van den Minister van Waterstaat ontbreekt, omdat het niet door mij ontvangen is; ik kan u dus niet mededeelen of de Minister aan onze wenschen betreffende de verzorging der spoorweg-closets gehoor denkt te geven. Het bezwaar van het zegelrecht bleek al grootendeels uit den weg geruimd te zijn, en wat de verbetering in de geneeskundige wetten betreft, zullen wij moeten afwachten of de belangstelling, waarmede de Minister van Binnenlandsche Zaken kennis genomen heeft van onze wenschen en beschouwingen, zoo groot is, dat het tot een herziening dier wetten

Deel II, n°. 2, 1895.